RAKOVNÍK

Náš projekt byl původně zamýšlen jako příprava žáků 9. ročníku na dvoudenní studijní zájezd do Terezína. Jeho cílem bylo seznámit žáky se základními informacemi ze židovské kultury, s celkovou problematikou holocaustu se zaměřením na osudy židovského obyvatelstva v regionu. V hodinách dějepisu žáci pracovali se stručnými dějinami Židů, se základními pojmy spjatými s jejich životem a kulturou. Naplánovali jsme si také návštěvu židovských památek, které se nacházejí v Rakovníku – část zachovalého ghetta, tzv. Židovny, a židovského hřbitova.

Motivací byl i dopis pana Martina Glase, který se zajímal o potomky rodiny Jaroslava Weisla, jimž chtěl předat „svědectví“ o životě v Terezíně a v Osvětimi.

V té době vyšel v týdeníku Raport článek, který mě zaujal. Psalo se v něm o připravovaném odhalení pamětní desky rakovnickým obětem nacistického teroru, kterou věnovala rakovnická rodačka paní Hana Pressburg, rozená Švarcová, jež přežila holocaust a nyní žije na Novém Zélandu. 7. října 2008 jsme se zúčastnili slavnostního odhalení desky. Účast na této akci se stala motivací pro další poznávání historie židovského obyvatelstva nejen v Rakovníku, ale i v jeho nejbližším okolí. Z původně dvouměsíčního záměru se vyvinul projekt na celý rok.

Autoři:
Belinda Bodingerová, Markéta Broučková, Barbora Bulantová, David Daenemark, Barbora Dandová, Pavel Dražan, Zuzana Formánková, Veronika Jedličková, Daniela Kafková, Martina Kinkalová, Kristýna Knorová, Eliška Lapková, Monika Parobková, Miloslava Prošková, Kateřina Seidlová, Kateřina Skučková, Ondřej Sodomka, Adam Suk, Tereza Šváchová, Lukáš Topinka, Marek Tvrz, Barbora Vaicová, Jan Veidenthaler, Jaroslav Zíka, Tomáš Zuska

Pedagogické vedení:
Mgr. Irena Náprstková

RAKOVNÍK

Na seminář do Terezína jsem skupinu doplnila o žáky 8. ročníku a byli to právě oni, kdo tento projekt dovedl do konce. Pracovali ve čtyřech skupinách s různými výstupy – historie Židů na Rakovnicku, osud paní Hany Pressburg, vytvoření mapy okresu se jmény transportovaných židovských obyvatel s vyznačením přeživších, zdokumentování projektu v Power Pointu. Jak jsme postupně odhalovali další a další souvislosti, původní harmonogram se značně rozšířil. Od položení otázky: „Kdo je ta žena, která věnovala vzpomínkovou desku rakovnickým obětem holocastu?“ jsme se dostali až k prezentaci putovní výstavy Zmizelí sousedé, kterou jsme představili ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze a o.s. Zapomenutí na naší škole koncem listopadu a začátkem prosince 2009.

Minulí badatelé už mají své nástupce, kteří chtějí v odkrývání těchto rakovnických dějin i osudů židovských obyvatel pokračovat.

Mgr. Irena Náprstková, vedoucí projektu

Otázky:
– Co motivovalo žáky z Rakovníka, aby se zapojili do projektu Zmizelí sousedé?
– Kde a jaké materiály získali žáci z Rakovníka?
– Čím se zabývali rakovničtí Židé před válkou?
– Jak v té době žila Hana Pressburg?
– Jaký byl její osud po vzniku protektorátu?
– Jaký byl její osud po válce? Kde bydlí dnes?

RAKOVNÍK

První zpráva o židovské komunitě v Rakovníku pochází z 15. století, kdy zde žily jen ojedinělé rodiny. Už od nejstarších dob zde měli Židé svého „rychtáře“, židovského soudce, kterému se říkalo judex judeus. Od r. 1618 však o něm nejsou žádné záznamy. Za dovolení pobytu a ochranu platili Židé tzv. Schutzgeld. Tento „ochranný peníz“ byl vybírán a určován podle zámožnosti přijatého Žida.

V době moru, v roce 1650, byli Židé z Rakovníka vyhnáni, protože lidé si mysleli, že je to jejich vina. V soupisu z r. 1690 jsou doloženy 4 rodiny hospodářů. Byli to Rössel, Jaksel, Gerle a Jonáš. Celkem 38 osob.

Vztahy mezi rakovnickými Židy a měšťany nebyly dobré. V židech viděli konkurenci, které se chtěli pod různými záminkami zbavit. Nejvyšší úřady však vždy stály na straně židů. Až když se měšťané obrátili na královskou komoru, museli Židé přesídlit k Vysoké bráně, kde vzniklo roku 1678 ghetto.

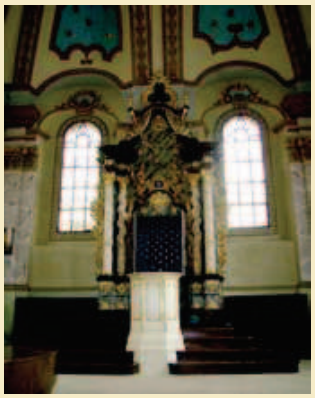

Na venkově se židé živili podomním obchodem, půjčováním peněz a různými řemesly jako řeznictví, sklenářství, koželužství, vinopalnictví, výrobou potaše v tzv. flusárnách.

Koncem 17. století se do Rakovníka začaly stěhovat další židovské rodiny z okolí, protože zde měly lepší podmínky k obchodu a k provozování řemesel. Po roce 1834 bylo ve městě 68 obyvatel vyznávajících judaismus. Mezi židovskými rodinami se často objevovalo příjmení Perutz, Tausik, Pereles, Brok, Stein, Reiman. V polovině 19. století zde žilo již 30 rodin a sídlil tu krajský rabinát. Při sčítání lidu v roce 1881 zde žilo 366 židů, ale v roce 1930 se k židovskému vyznání nehlásila ani polovina.

V té době bydleli Židé ve všech částech města, nejen v ghettu, do kterého byli v minulosti sestěhováni. Majetnější ve vlastních domech, jiní v nájmu. Většina rodin se zabývala obchodováním, jiní vedli i podniky, jak jsme zjistili ze seznamu obchodů a podniků v obvodě četnické stanice Rakovník z března 1940.

Bývalá židovská škola ve Vysoké ulici

Většina židovských obchodů se nacházela na Husově náměstí nebo v blízkých ulicích a byla velmi pestrá: řeznictví, galanterie, střižní zboží, pánská konfekce, výroba loutek, koloniální obchod, obchod s chmelem, textilní obchod a konfekce, velkoobchod s plodinami, se stavebninami, kůžemi, uhlím, obchod s autodopravou, kramářství, pila a obchod s dřívím a také čistírna. Ke známým podnikům patřila např. keramická továrna A. Broka „Keram“ nebo Perutzova na ovocné konzervy, likéry a ocet.

1) flusárna - dílna na výrobu drasla. Pálením dříví v milířích vznikal dřevěný popel, který flusiedři dávali do sudu se sítem a prolévali vodou. Do džberu pod sítem prokapával louh a vyvářel se do sucha na surové draslo (flus, salajku, potaš). Draslo sloužilo k výrobě mazlavých mýdel.

RAKOVNÍK

Židovské ghetto tzv. „Židovna“

Nachází se v křivolakých uličkách pod Vysokou bránou. Vzniklo v 17. století. S rakovnickým náměstím ho spojuje úzká ulička V Brance. K významným zachovalým stavbám patří bývalá „stará škola“, která se po roce 1850 přesunula do Vysoké ulice, kde byla postavena i synagoga. Dnes je to nejznámější židovská kulturní památka v Rakovníku, vystavěná v roce 1763. V původním stavu se dochovala židovská modlitebna. Po 2. světové válce už nebyla činnost židovské obce obnovena a nebyla obnovena ani činnost rakovnické synagogy. Dnes tato budova slouží jako koncertní sál a galerie. Ze zahrady za synagogou je letní kino.

Při pátrání jsme se dozvěděli, že rakovnická Tóra byla odvezena Židy před 2. světovou válkou do USA. Tam byla později zrekonstruována a darována židovské obci ve státě New York, kde je dodnes.

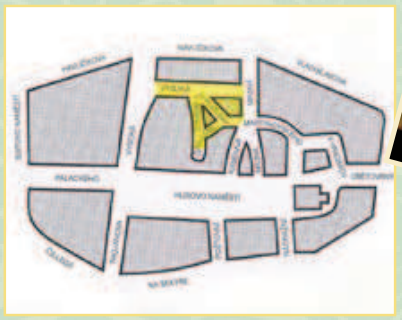

Židovský hřbitov

Židovský hřbitov byl založen roku 1635. Nachází se na svahu „Spravedlnosti“, na východním okraji města. Zprvu byl ohrazen dřevěným plotem, od roku 1680 kamennou zdí. Nejstarší čitelný náhrobek pochází z roku samotného vzniku hřbitova. Na některých jsou zachované hebrejské nápisy. V současné době se na hřbitově nachází 430 náhrobků. Poslední pohřeb se konal roku 1979, kdy zde byl pohřben člen Weislovy rodiny.

Hřbitov byl třikrát rozšiřován a je rozdělen na tři části. Dolní část hřbitova je nejstarší. Mezi pískovcovými náhrobky jsou i nečitelné z červeného pískovce, které patří k nejstarším na hřbitově. Směrem nahoru a vlevo je dětské oddělení a zcela nahoře se nachází nejnovější část s klasickými žulovými pomníky, jaké známe z křesťanských hřbitovů. Na náhrobcích jsou různé symboly: žehnající ruce, konvice, koruna, květina nebo hrozen vína.

V horní části stojí obřadní síň. Je zde dochován čtecí pult, máry a svícny. Tato malá budova byla na počátku 20. století přestavěna. V bývalém domku hrobníka je malá expozice, která zachycuje dějiny Židů na Rakovnicku. Hřbitov je udržován, ale není běžně přístupný.

Perzekuce Židů

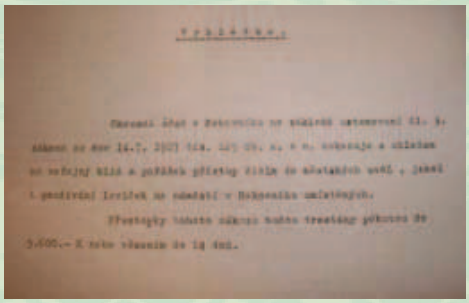

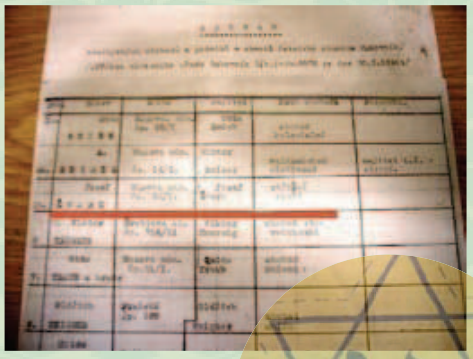

Od vzniku protektorátu v březnu 1939 se život židovských obyvatel začal zhoršovat. Začaly se uplatňovat norimberské zákony. Už začátkem roku 1940, v únoru, museli Židé přihlásit svůj majetek. Přihlašovací povinnosti podléhaly židovské pozemkové majetky, akcie nebo práva na ně, hypotéky, provozní podniky, pokud patřily Židu, bez ohledu na státní příslušnost. Od března 1940 musely být výplaty židovským příjemcům posílány na vázané účty a Židé nemohli s nimi disponovat. V květnu museli odevzdat veškeré cennosti, akcie a zlato do bank. V dubnu byla nařízená evidence židů. Od května nesměli navštěvovat biografy, další měsíc vyšel zákaz vstupu do městských sadů, bylo jim zakázáno sedat si na lavičky na rakovnickém náměstí. Další zákazy se týkaly koupaliště a veřejných místností. Židé nesměli pronajímat letní byty. Od srpna platil zákaz styku „árijského“ obyvatelstva se židovským. Pro Židy byla stanovena nákupní doba v obchodech od 10.00 do 12.00 a od 15.00 do 17.00 a trhy od 10.00 do 12.00. Od října vyšel zákaz změny trvalého bydliště a přechodného vzdalování se z místa bydliště. V lednu 1941 byly Židům odebrány řidičské průkazy a osvědčení. V únoru museli do 7 dnů odevzdat rybářský lístek. V říjnu 1941 byla vyvlastněna a uzavřena synagoga. V lednu 1942 byli určeni živnostníci, u kterých směli Židé ve stanovenou dobu nakupovat. Byly to celkem tři obchody. Jeden s mléčnými výrobky, druhý se smíšeným zbožím a třetí s masnými výrobky.

Od února 1942 začaly první transporty Židů na shromaždiště do Kladna a odtud do Terezína.

Po válce už nebyla židovská obec obnovena. Do Rakovníka se vrátilo asi 11 Židů.

RAKOVNÍK

Transporty Z a Y z Kladna do Terezína z 22. a 25. 2. 1942

Rakovník: transportováno – **70**, přežilo – **11**

Lubná: transportováno – **11**, přežilo – **2**

Rousínov: transportováno – **2**, přežilo – **0**

Nové Strašecí: transportováno – **16**, přežilo – **2**

Sýkořice: transportováno – **4**, přežilo – **0**

Křivoklát: transportováno – **2**, přežilo – **0**

Hřebečníky: transportováno – **7**, přežilo – **0**

Řevničov: transportováno – **25**, přežilo – **0**

Petrovice: transportováno – **5**, přežilo – **0**

Všetaty: transportováno – **8**, přežilo – **0**

Senec: transportováno – **7**, přežilo – **0**

Tytry: transportováno – **3**, přežilo – **1**

Mutějovice: transportováno – **15**, přežilo – **0**

Slabce: transportováno – **10**, přežilo – **0**

Hředle: transportováno – **9**, přežilo – **0**

Svinařov: transportováno – **5**, přežilo – **0**

Chrášťany: transportováno – **3**, přežilo – **0**

Pavlíkov: transportováno – **1**, přežilo – **0**

Krušovice: transportováno – **5**, přežilo – **0**

Senomaty: transportováno – **10**, přežilo – **1**

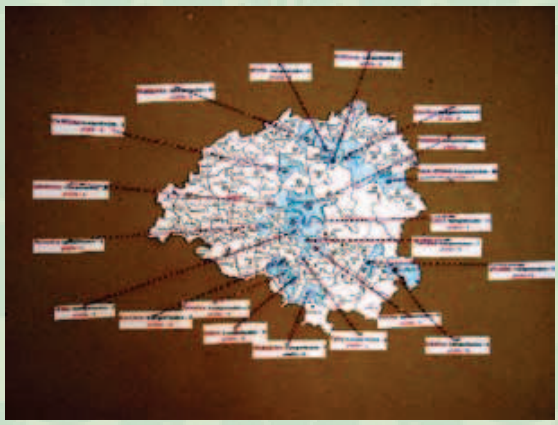

Příběh Hany Pressburg

Z originálu „Hanka's Story".

Krásný slunečný den s bezmračnou oblohou. Sedím na lehátku u našeho domu, obklopeného kopci a stromy, vracejí se mi vzpomínky z dětství, dospívání a příšerné doby během války, kdy moje země byla obklopena Němci.

Jmenuji se Hanka, správně Hana Pressburg. Narodila jsem se v srpnu 1920 v malém městě Rakovník, 55 km od hlavního města Československa, Prahy. Mé rodné jméno je Švarcová – Švarcová psáno v češtině a v originále je to Schwarz, německy, ale můj zesnulý otec byl velmi česky orientovaný Žid a naše jméno počeštil.

Mí rodiče vlastnili obchod na náměstí. Byly jsme jenom 2 děti. Můj bratr Karlík byl o 6 let mladší než já. Rodiče byli pracovití lidé, kteří začínali od nuly. Otec mi vyprávěl, jak původně chodil od domu k domu jako pouliční prodavač. V našem domě byl obchod. Otec zde zaměstnával několik pomocníků. My jsme byli vychováni částečně rodiči a částečně vychovatelkou. Pamatuji si zvlášť na jednu, velmi milou a velmi dobře vzdělanou osobu, která na mě měla výborný vliv, zvláště v letech mého vývoje. Matka navzdory tomu, že pocházela z velké venkovské rodiny s poněkud omezenými finančními prostředky, velmi věřila ve vzdělání a pamatuji si, jak říkala: „Vzdělaní ti nikdo nevezme."

Moje dětství bylo velmi šťastné, byla jsem obklopena láskou a porozuměním. Chodila jsem na střední školu v Rakovníku a měla jsem velmi dobré přátele, většinou nežidovské. Byli jsme velice šťastní, neměli jsme zkušenosti s antisemitismem. Obchod byl zavřený o židovských svátcích, jako Roš ha-šana a Jom Kipur, stejně jako ostatní židovské obchody. Většina byla umístěna na hlavním náměstí. Byli jsme respektovanými občany, jak už jsem řekla dříve, můj otec byl aktivní v organizaci Českých židů. Nebyli jsme tolik věřící, ale brali jsme vážně všechny židovské svátky, takže si pamatuji, že můj otec chodil v pátek večer do synagogy. Měla jsem hodně nežidovských přátel (židovská komunita v Rakovníku nebyla příliš velká).

Takže jsme uznávali i nežidovské svátky, jako jsou Vánoce. Vzpomínám si na vánoční stromeček, který jsme měli jako děti. Dávali jsme dárky lidem, kteří byli zaměstnáváni mými rodiči a oni se s námi dělili o jejich speciální jídla.

Když mi bylo 14 let, mí rodiče se rozhodli poslat mě do Prahy na obchodní akademii, německou školu. Byla to dvouletka. Bydlela jsem v penzionu, který sloužil jako školní kolej, ale ostatní dívky chodily do různých škol po celé Praze. Na začátku to nebylo ve škole lehké, protože jsme museli mluvit pouze německy. Také jsem zároveň chodila na soukromé lekce francouzštiny. To byly krásné časy; chodila jsem hodně do společnosti, do divadla, do kina, na lekce tanců a na plesy a užívala jsem si života. Pravidelně jsem jezdila na víkend ke svým rodičům. Když jsem dokončila školu, začala jsem pracovat na úřadě a bydlela jsem v penzionu.

Překlad dopisu, který nám poslala Hana Pressburg, rozená Švarcová, prostřednictvím Věry Škrlantové.

RAKOVNÍK

Zařídila jsem si práci u jedné velké textilní firmy v Praze, která měla továrny i v jiných zemích. To byla důležitá část mého života, protože jsem potkala mého prvního manžela Fritze Weila a zároveň i mého následujícího manžela. Chodívali jsme spolu ven a užívali si života, tak jak to mladí lidé dělají. V roce 1938 se stáhla mračna. Sudetská část Československa byla odebrána Německem. První známky protižidovského mínění se začaly objevovat hlavně od stoupenců Henleina, vůdce německých nacistů v Československu. Začala také první migrace židovského obyvatelstva. Lidé přicházeli ze Sudet do vnitrozemí, hlavně do Prahy. Ve stejné situaci byli rodiče mého prvního manžela. V té době jsme byli ve vztahu, kterému se říká vážná známost.

V září 1938 jsme byli s přáteli v restauraci, když hudba byla přerušena a bylo oznámeno, že česká armáda byla mobilizována. Úplně jsme ztratili řeč, nevěděli jsme, co bude večer, co bude v budoucnu. A od té chvíle jsem věděla, že dobré časy jsou, jak se říká, navěky pryč. Z Rakouska a Německa přicházely víc a víc zvěsti o Hitlerově SS a SA, a potom přišel den, na který nikdy nezapomenu – 15. 3. 1939. Stála jsem na nábřeží v Praze, viděla jsem tanky a německou armádu pochodující Prahou. Lidé stáli bez řeči, s velmi smutnými obličeji. Náhle nastala panika, zvláště mezi mými židovskými přáteli. Co bude dál?

Mí rodiče ještě bydleli v Rakovníku, kde můj bratr dodělával střední školu. Na návrh mých rodičů jsem se vzdala své práce a začala se připravovat na jinou než úřednickou. Zúčastnila jsem se kurzu šití (což jsem nikdy neměla ráda), ale udržovala jsem i své soukromé lekce francouzštiny a kromě toho jsem se učila věci kolem zásobování jídlem. Stále jsem chodila s Fritzem Weilem. Lidé začali uvažovat o emigraci na Madagaskar. Já osobně jsem nevěřila těm zvěstem, které přicházely z Německa o Židech, a také jsem byla ovlivněna mým otcem, který nikdy nevěřil, že by to mohlo být tak špatné. Moji rodiče rozhodli, že bych měla opustit Prahu a vrátit se domů. Potom události dostaly rychlý spád. Objevily se protižidovské zákony. Budu se dotýkat tohoto tématu. Museli jsme odevzdat rádio. Moji rodiče museli opustit obchod a přenechat ho bez odškodnění nežidovskému majiteli. Tehdy jsme museli opustit náš dům a přestěhovat se do Heroldovy ulice, kde jsme žili v jedné místnosti ještě s jednou rodinou. Naštěstí vedle nás byla velká půda, kterou jsme mohli používat.

Stále vzpomínám na bratrův Bar micva, poslední v Rakovníku. Přál si kolo a knihu o historii českého národa. Dostal obojí, tu knihu mám dosud. Každý tento svátek mě vrací v myšlenkách do minulosti, zatímco synové mých přátel čtou z Tóry. Vždycky vidím bratra před sebou.

Potom bylo vydáno další z nařízení. Nesměli jsme cestovat. Nemůžu si vzpomenout, jak to přesně bylo. Museli jsme nosit žlutou Davidovu hvězdu, která nás pomyslně oddělovala od ostatních lidí. Také všechny doklady jsme měli označené slovem „JUDE“. Musela jsem pracovat u farmáře blízko Rakovníka, samozřejmě bez zaplacení a ve velmi špatných podmínkách, což mě nijak nepřekvapilo, protože slušní lidé nechtěli platit židovské dívce s Davidovou hvězdou. Vrátila jsem se, když žně byly u konce, a moji rodiče mi pomohli najít práci u místního farmáře doufajíce, že mě nepošlou někam pryč. Pamatuji si, kdy skončila práce v terénu a mohli jsme si odpočinout.

Židé nesměli sdílet jakékoliv zařízení jako „árijci“. Měla jsem nehodu a byla jsem 10 dní hospitalizována v místní nemocnici. Moje postel byla přestěhována do chodby. Tehdy jsem se poprvé setkala s gestapem. Zděšení rodičů, když mě odvezli a zase vrátili kvůli snoubenci, který mě jednou navštívil v nemocnici. Můj snoubenec totiž žil v Praze a nebylo mu dovoleno cestovat. On mě přesto přijel nelegálně navštívit a gestapo ho vypátralo. Byl zbičován, ale propustili ho. Myslím, že to přispělo k našemu rozhodnutí vzít se. Sňatek jsme uzavřeli na živnostenském úřadě se žlutou hvězdou na kabátě. Stalo se tak v říjnu roku 1941.

RAKOVNÍK

Potom byly vypraveny první transporty z Prahy, některé do Polska, jiné do Terezína. Všechny byly uspořádány abecedně. Začínaly od A… atd. My jsme odjely z Rakovníka v únoru 1942 s transportem Z čísla 755 a 756. Mí rodiče byli v transportu před námi, můj bratr byl s nimi. Všechen náš majetek jsme museli opustit, směli jsme mít jen ruksaky, a to jen do určité váhy. Poté, co jsme strávili několik dní ve sběrném táboře v Kladně, začali jsme chápat, co nás čeká. Pak jsme byli převezeni nákladními vlaky do Terezína. Tam oddělili ženy od mužů. Tím začal náš mizerný život. To jsme ale ještě nevěděli, co nás čeká. Později bylo založeno terezínské ghetto a všichni civilisté byli vystěhováni. Nebudu popisovat detaily zdejšího života, to už bylo popisováno mnohokrát. Transporty, odjezdy, útisk, černé kafe k snídani s porcí chleba a margarínem nebo chudé polévky, dlouhá fronta u jídla. Špatné životní podmínky v barácích, spaní na podlaze, zástupy lidí, žádná hygiena, ale i přes to všechno jsme byli šťastní, protože jsme se mohli potkávat. Pak přišel transport, do kterého byli povoláni rodiče s bratrem. Ten bílý cár papíru s dalším číslem dostali moji rodiče zrovna v den mých narozenin. Můj otec plakal jako dítě. Nikdo nevěděl, kam s transportem pojedou. Odjeli 1. září 1942. Když zavřu oči, vidím je, jak opouštějí terezínskou pevnost, a slyším matčina slova, abychom nebyli z toho všeho tak zničeni. Že nejhorší v jejím životě bylo, když mě sebralo gestapo. Možná že se zase v budoucnu uvidíme. Budeme doufat. To bylo naposled, co jsem viděla své rodiče a bratra.

V prosinci roku 1943 nás s manželem poslali do Auschwitzu. Dostala jsem číslo 73660, které bylo vytetováno na mou paži. Přijeli jsme někam na traťovou výhybku, kde byli křičící Němci se psy. Cestovali jsme nákladním vlakem, nevím, kolik dní jsme byli zavření jako zvířata, bez hygieny, jenom s kyblíky. Pamatuji si, jak jsme vystoupili z vlaku, viděli jsme sníh... sníh a dráty. Šli jsme, viděli jsme lidi ve sněhu volající o pomoc a esesáky křičící: „Jděte, jděte!“ Všechno nám vzali, dostali jsme staré oblečení, žádné ponožky ani punčochy, jenom dřeváky. Prošli jsme něčím, čemu říkali sauna, nazí před esesáky. Kasárny, palandy, hlad a vši, to byl náš život pro příštích 7 měsíců. Hodně z nás o Auschwitzu mluvilo a psalo, ale já nebudu zacházet do detailů o krutosti, kterou jsme vydrželi. Např. stání ve sněhu po celé hodiny, ale já chci zmínit horší věci. 7. 3. 1944 přijel z Terezína transport a 4000 lidí šlo přímo do plynových komor. Ani děti, ani starší lidi neušetřili. Potom přišla další selekce. Byla jsem oddělena od manžela a nevěděla jsem, kam jede jeho transport. My jsme přijeli do tábora Neuengamme u Hamburku, kde jsme zůstali. Pracovali jsme na odklízení sutin po bombových útocích v ropných rafineriích. Nedovolili nám opustit místo a spojenci bombardovali tato místa třikrát denně. Žili jsme z přídělů, které byly velice chudé, ale pomohli nám Francouzi, kteří pracovali poblíž na těch samých místech a bylo jim nás líto. Stěhovali jsme se z jednoho tábora do druhého, až jsme skončili v Bergen-Belsenu. Ztratila jsem pojem o čase. Nevzpomínám si, kolik dní jsme tu byli, jen chaos, tyfus, žádné jídlo po mnoho dní, umírající lidé jeden po druhém.

15. 4. 1945 do Bergen-Belsenu vstoupili Britové. Nemohla jsem se z toho vzpamatovat. Myslím, že hlad byl tak velký, že jídlo se stalo nejdůležitější věcí. Vzpomínám si, jak nám dávali sušenky a stříkali na nás DDT. Štítili se nás, protože jsme měli vši a tyfus. Brány se otevřely a já viděla hromady mrtvých těl, která tam ležela navršená na sobě. Později nás přesunuli do Hannoveru – do nemocnic a kasáren. Zase jsem ztratila pojem o čase. Vím, že jednoho dne přijel autobus a ti, kteří byli schopni, mohli odjet.

RAKOVNÍK

Do Prahy jsem přijela 6. června 1945, poprvé jsem od roku 1942 spala v posteli v Karlových Varech. No, život po válce byl chaotický, zůstala jsem v Praze s mým strýčkem a tetičkou, kteří nebyli Židé (alespoň jsem si to myslela). Mým jediným majetkem byly šaty, které jsem dostala od vojáků v Německu. Uvědomila jsem si, že mí rodiče neměli šanci na přežití, ale já doufala, že můj manžel a bratr by se mohli vrátit. Den po dni jsem chodila do kanceláře, kde byli registrováni lidé, kteří se vraceli domů – ale oni mezi nimi nebyli. Tehdy jsem si uvědomila, že k lidem, kteří přežili, nepatří mí rodiče, bratr a manžel, ale ani tetičky, strýčci, sestřenice a bratranci. Oni holocaust nepřežili. Věděla jsem, co je to být tři a půl roku v koncentračním táboře, a viděla jsem, co se tam dělo. S pomocí příbuzných jsem se začala pomalu vzpamatovávat, přibývala jsem na váze a také jsem se musela zajistit finančně.

Moje dny byly naplněny snahou získat nové dokumenty, které byly nezbytné. S tím přicházely konflikty a hodně zklamání. V roce 1946 jsem znovu začala pracovat. Našla jsem práci na jedné poště. Život začal mít jinou podobu a já vím, že jsem si hodně vážila toho, že jsem naživu.

Vojáci, kteří museli opustit Československo a bojovat s Němci, se vrátili domů z Anglie a tehdy jsem se setkala na ulici s Jirkou, mým druhým manželem. Znali jsme se už před válkou, protože jsme společně pracovali. Jeho rodiče také zahynuli, byli v podstatě v tom samém transportu z Terezína jako mí rodiče. Začali jsme spolu chodit a byla jsem si jistá, že díky lásce a porozumění život začíná znovu. Vzali jsme se v lednu 1947 v Praze. Neměli jsme rodinu, byla u toho jen moje tetička, strýček a bratranci. Brzy jsme došli k rozhodnutí, že chceme opustit Evropu, protože jsme zde žili ve stínu minulosti. Chtěli jsme se dostat pryč. I pozdější stav v Československu pomáhal našemu rozhodnutí. Georgovi kamarádi nám poslali pozváni na Nový Zéland. Odcestovali jsme v prosinci 1948 a dorazili do Wellingtonu na Novém Zélandu na konci ledna 1949. Dnes je to můj domov. Ze začátku to nebylo tak jednoduché. Zde se nám narodily naše děti, dvě dcery, teď už jsou dospělé a šťastně vdané, jedna ve Wellingtonu, ta má dvě krásná děvčata, Danielu a Niki – naše vnoučata. Mladší dcera se provdala a žije v Melbourne. Dnes už mám i pravnoučata. Je třeba vyprávět nebo zaznamenat ty události na pásce, aby pak byly uloženy jako kniha někde v knihovně s otázkou – stalo se to skutečně?

Čas běží, vzpomínky blednou, ale ty hrozné události nelze zapomenout a je třeba je připomínat generacím, které přijdou. Doufám, že výchova proti diskriminaci rasy a náboženství pomůže. Doufám, že mé dospělé děti předají mé vzpomínky svým potomkům, a tak se zachovají v jejich myslích. Cestou mých vzpomínek zůstává památka na mé rodiče a bratra a všechny mé další blízké věčná.

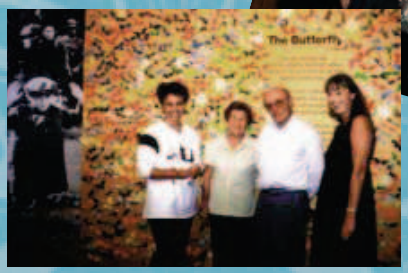

V lednu 2010 bylo v Praze otevřeno Centrum vizuální historie, které se nachází v Knihovně MFF Univerzity Karlovy v Praze. Dozvěděli jsme se, že umožňuje místní přístup k digitálnímu archivu Institutu USC Shoah Foundation. Během devadesátých let byl vytvořen soubor bezmála 52 000 výpovědí přeživších a svědků holocaustu. Zjistili jsme, že mezi svědectvími se nachází i svědectví paní Hany Pressburg. Proto jsme se rozhodli CVH Malach navštívit a pokusit se zjistit další informace týkající se této ženy. Po domluvě s koordinátorem centra jsme se vydali 13. května 2010 do Prahy.

V prostorách knihovny jsme strávili několik hodin. Práce nebyla vůbec jednoduchá, protože svědectví Hany Pressburg je v angličtině. Překlad nám dal zabrat, ale námaha se nakonec vyplatila. Zjistili jsme spoustu nových věcí, které v dopise nebyly. Při poslechu Hanina svědectví jsme někdy měli pocit, že na některé otázky paní Hana nechce odpovídat a převádí řeč na něco jiného. Pravděpodobně je pro ni stále těžké o některých věcech mluvit. Po zpracování celého záznamu jsme nabyli přesvědčení, že bychom se měli do CVH Malach někdy vrátit a zaznamenat výpověď ještě jednou. Možná, že i nám při překládání něco uniklo. Přeci jen to byly téměř dvě a půl hodiny záznamu v angličtině. Sice jsme tam byli téměř čtyři hodiny, ale poslouchat a překládat anglický rozhovor bylo pro nás zcela nové. Neměli jsme s tím dosud žádné zkušenosti.

A co nového jsme zjistili?

Videozáznam vznikl 14.12. 1997.

Otec Hany se narodil v Drážkově. Velmi ho ovlivnila první světová válka. Byl v organizaci Českých židů.

Matka se narodila v malé vesnici u Rakovníka. Jmenovala se Růžena Popprová. (Zjistili jsme dodatečně, že to byl Rousínov.)

Hanin bratr Karlík se narodil v roce 1926. Byl o šest let mladší než ona.

Jejich dům stál na náměstí (při pátrání jsme objevili fotografii s částí západní strany náměstí, na které je jejich dům zachycen). Dole byl obchod a v prvním patře bydleli. Byla tam kuchyně, obývací pokoj, jídelna, ložnice a další menší místnosti. Mezi nimi i Hanin malý pokojík.

V rodině se mluvilo česky. Švarcovi nebyli ortodoxní židé, ale v pátek chodili zpívat do synagogy. Většinou otec. Na Nový rok chodili do synagogy všichni. Hana vzpomíná, jak si s bratrem hráli v malém parku za synagogou.

Po vzniku protektorátu se Haně život změnil úplně. Židé dostali kartičky, kterými se museli prokazovat v obchodech. Po nehodě na kole ji v nemocnici navštívili kamarádi a přinesli jí knížky. Do jedné z nich si vložila dopis od svého přítele Fridricha Weila, který se později dostal do rukou gestapa. Tehdy se poprvé i ona setkala s gestapem.

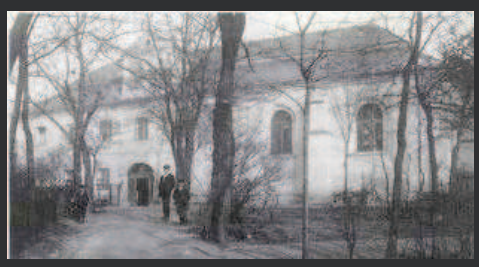

Původní přístup do synagogy

Dům Švarcových v Rakovníku. Vedle je dům, kde bydlela Hančina kamarádka Věra.

RAKOVNÍK

Do transportu do Terezína se dostali v únoru 1942. Mohla si vzít batůžek, nepamatuje si, kolik přesně směli mít, ale myslí si, že to bylo 7 kg. Ani si už nepamatuje, co si s sebou brali, ani nevěděli, co si mají vzít, co budou potřebovat. Když přijeli do Terezína, žili tam ještě původní obyvatelé. Byla ubytována v bývalé bance. Spali na zemi. Všichni museli pracovat. Hana dohlížela na příděly polévky a chleba a tak různě. Pracovali také na polích, kde sbírali rajčata. Občas nějaké ukradla, ale vůbec se za to nestydí. Jídlo bylo velmi jednoduché. Kousky chleba, margarín, polévka a černé kafe, ale byla to jen obarvená voda. Těžko se jí to popisuje. Se svým manželem, bratrem a tatínkem se viděla jen večer. Vzpomíná si, že v červnu nebo červenci byla s několika desítkami žen převezena na sázení stromů. Utéci neměly šanci. Od prosince 1943 byli společně s manželem v Auschwitzu. Svého manžela milovala i přes to, jak strašně vypadal. Každý den velmi brzy ráno museli nastoupit před baráky a potom šli pracovat do továren. Byli šťastní, že byli uvnitř a nemuseli čelit krutému počasí. Práce byla velmi těžká. Všude kolem byly ostnaté dráty. Nikdy si nedovolili křičet nebo nějak na sebe upozorňovat. K jídlu dostávali něco jako polévku a maličký krajíček chleba na celý den. Vzpomínala na svou zem a bojovala s tou hrůzou.

V červnu nebo červenci 1944 přišla další selekce. Odloučila ji od Fricka. Odvezli je do Neuengamme u Hamburku. Bylo to tam směšné. Vítala je veselá hudba. Lidé vypadali děsivě, jako kostry. Byla v jedné ze čtyř malých skupin. Nikoho neznala. Byla nejmladší. Moc jí pomohla jedna dívka, která se jmenovala Anka. Řekla jí, ať není smutná, že až umře, bude s ní. Když měly chleba, dělily se o něj. Práce byla těžká, byly však šťastné, že jich tam bylo pět žen. Stěhovali je z jednoho tábora do druhého, až skončila v Bergen Belsenu. Šli tam pěšky. Těžko se jí na to vzpomíná. Úplně ztratila pojem o čase. V Bergen Belsenu byly všechny baráky přecpané. Jediné, co jí zajímalo, bylo, jak ukrást něco k jídlu.

Popsat den, kdy byla osvobozena, nedokáže. Pamatuje si jen střelbu, pak přišla nějaká osoba, otevřela dveře baráku a oni vyšli ven. Postříkali je DDT, dali jim nějaké šaty a odvezli je do nemocnice. Vypadaly jí vlasy a pravděpodobně měla tyfus. Když se dostala do Prahy, ač to zní neuvěřitelně, vzpomněla si na telefonní číslo své tety. Zavolala a zůstala u nich.

V Praze se setkala s Jiřím, se kterým se znala už před válkou. Když získala osvědčení, že její první muž je opravdu mrtvý, v roce 1947 se vzali. Tehdy se rozhodli, že v Evropě nezůstanou. Vycestovat legálně z Československa po únoru 1948 bylo velmi složité. Nakonec odjeli na falešné doklady. Z Brna přijeli do Prahy, kde se Hana potkala se svou sestřenicí. Pamatuje si, jak se loučili. Pak jeli do Amsterdamu v Holandsku, kde měli přátele a odtud do Rotterdamu. Tam se rozloučili s Evropou. Na lodi pluli přes Suezský průplav do Indonésie. Museli zaplatit hodně peněz. Na Nový Zéland jelo asi 500 lidí. V Melbournu se setkali s přáteli a na čas tam zůstali. 27. ledna 1949 dorazili do Welingtonu. Bylo těžké začlenit se do života na Novém Zélandu, ale i přesto získali spoustu nových přátel a Hana začala pracovat. Roznášela krabice s čokoládou. Potom začala pracovat v továrně. Na Nový Zéland za ní přijela i její kamarádka z Hamburku Anka. Když se jí narodily děti, musela po večerech pracovat, protože potřebovali peníze. Po práci v továrně pracovala jako pošťačka.

Celý svůj život soustředila na rodinu. Své děti k židovství nenutila, ale ona se své víry nevzdala. Stala se členkou Mezinárodní židovské organizace. Také její manžel byl velmi aktivní. Ze začátku bylo těžké o všem, co prožila, mluvit. To mohla až později na Novém Zélandu. Paní Hana beseduje se studenty a podílí se na práci Centra Holocaustu ve Welingtonu.

I když žije na Novém Zélandu, pořád se cítí Češkou a je to pro ni naplňující pocit. Českou republiku navštívila asi třikrát.

Metody a formy práce na projektu

Zmizelí sousedé - Židé na Rakovnicku a holocaust

1. Pátrání ve Státním okresním archivu v Rakovníku – zde se nám podařilo získat materiál k historii Židů na Rakovnicku, dokumenty dokladující dopad norimberských zákonů prostřednictvím vyhlášek a nařízení na rakovnické židovské občany v době protektorátu. Některé zajímavé materiály nám byly zkopírované.

2. Studijní exkurze do Památníku Terezín – v průběhu dvou dnů jsme si doplnili znalosti o funkci terezínského ghetta, seznámili jsme se s prostředím a z transportních listin jsme získali cenné seznamy Židů z Rakovnicka, prostudovali jsme si také Terezínskou knihu a besedovali s pamětnicí.

3. Návštěva Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze – získání dalších informací formou interaktivní dílny „Holocaust v dokumentech“. Vytvoření seznamu rakovnických obětí holocaustu ze zdi Pinkasovy synagogy.

4. Exkurze na židovský hřbitov a do bývalého ghetta v Rakovníku – seznámení s místy židovské historie v Rakovníku.

5. Besedy s pamětníky – příběh pamětnice ze smíšeného manželství, vyprávění kamarádky židovské dívky. Obě besedy nám doplnily a blíže specifikovaly naše zjištění při pátrání po osudech rakovnické rodačky, která přežila holocaust.

6. Korespondence s pamětnicí – získali jsme příběh, který nám přiblížil osud člověka, který přežil „šoa“, a materiály dokumentující dobu a osobní tragédii.

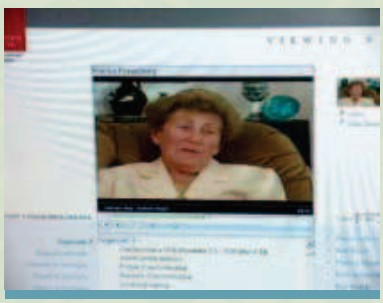

Zpracování dat a jejich výstupy

1. Záznamy pořízené při pátrání, korespondence, rozhovory s pamětníky byly zpracovány do textové podoby a doplněny obrazovým materiálem. Vznikly celkem tři panely a power pointová prezentace.

2. Zpracované výstupy se staly součástí výstavy Zmizelí sousedé, kterou jsme na naší 3.ZŠ představili ve spolupráci s VKC ŽM v Praze a o. s. Zapomenutí. Naši žáci pracovali s předem připravenými úkoly.

3. Projekt byl zpracován do podoby webu a umístěn na stránky školy a projektu Zmizelí sousedé.

4. Byl vytvořen nový panel pro putovní výstavu Zmizelí sousedé s názvem „Židé na Rakovnicku - Příběh Hany Pressburg“

5. Výstupy z projektu byly prezentovány na studentské konferenci v Praze a na Dni otevřených dveří v CVH Malach.

6. Ze všech získaných a zpracovaných materiálů vytvoříme sborník.

7. Získané poznatky z projektu budou využívány v hodinách dějepisu, občanské nauky, prvouky a vlastivědy (formou prezentace), například při poznávání regionálních dějin.

Výstupy z pracovních listů

Žáci:

° se zamyslí nad přínosem výstavy pro poznávání historie
° rozvíjí kritické myšlení
° formulují názory na dané téma
° diskutují nad příběhy
° osvojí si znalosti o tematice vztahující se k regionu v souvislosti s 2. světovou válkou
° ujasní si a správně definují pronásledování Židů
° uvědomí si omezování práv Židů a v co se změnilo

Rozvíjení kompetencí: k učení, komunikativní, k řešení problému, občanské

Reflexe proběhne formou řízené společné diskuse zaměřené na příběhy představené na putovní výstavě s pochopením toho, co Židé prožili a proč k tomu došlo.

RAKOVNÍK – pracovní list 1

1. V kterém století se Židé pravděpodobně usadili v Rakovníku?

   Ze kterého období jsou zmínky o jejich pobytu?

2. Židé byli po celá staletí nechtěnou komunitou.
   Z jakého důvodu byl Židům otevřen přístup do města?

3. Kde se Židé ve městě usazovali? Bylo jim určeno dané místo?

4. Jak se jmenovali první doložení Židé v Rakovníku?

5. Které činnosti směli vykonávat a proč? Které jim byly zakázány?

6. Židé byli v celé české zemi zvláštní obcí. Získávali různé výsady. Základem bylo privilegium krále:

7. Městské úřady nemohly Židy soudit. Soudní moc měl nad nimi židovský soudce – judex Judaeorum. Jak se označoval tento soudce v Rakovníku? Od kdy se připomíná?

8. Vztahy mezi rakovnickými měšťany a Židy se vyostřovaly a Rakovničtí hledali záminku, jak se jich zbavit. Ale nejvyšší úřady vždy konaly ve prospěch Židů. To se projevilo i tím, že jejich obchody se objevily v čele náměstí i v jiných částech města. Konkurence narůstala. A tehdy se měšťané rozhodli, že bude lépe, když se Židům vykáže určitá část města, kde by je bylo možné snáze kontrolovat a dohlížet na ně. Obrátili se opět na královskou komoru a tentokrát byli úspěšní. Proč?

9. Kam byli Židé v Rakovníku přesídleni? Byli to všichni Židé?

10. Jak nazýváme určené místo pobytu, ulici či čtvrť, kde Židé žili?

RAKOVNÍK – pracovní list 2

1. Koho byli Židé poddaní?

2. Židé se také zabývali „handlováním“. Co je to handl?
Od jednotlivců brali z kopy 2-3 groše úroku. Kolik grošů za tento úrok půjčili?

3. Když se Židé stali nepohodlnými, docházelo k jejich vypovídání, které často provázelo drancování i vraždění. Židé tím neobyčejně trpěli. Jak nazýváme toto násilí na Židech?
Aby byli snáze k poznání, museli nosit viditelné označení.
Co to bylo, kdo a kdy to nařídil?

RAKOVNÍK – pracovní list 3

1. Jak se jmenuje výstava, kterou jsi zhlédl(a)? Umíš vysvětlit název?

2. O kom podávají jednotlivé panely svědectví?

3. Co znamená výraz holocaust?

4. Která skupina obyvatelstva jím byla zasažena?

5. Kdy k holocaustu došlo?

6. Které z vyhlášek a zákonů (viz přílohy) by ti vadily nejvíce?

a) _____

b) _____

c) _____

RAKOVNÍK – pracovní list 4

7. Jak se jmenuje rakovnická rodačka, která přežila holocaust?

8. Kterými koncentračními tábory prošla?

9. Přežil ještě někdo z její rodiny?

10. Kde nyní paní Hana žije?

11. Kolik židovských obyvatel z Rakovnicka bylo v roce 1942 deportováno z Kladna do Terezína?

a) 150
b) 200
c) více než 250

Správnou odpověď podtrhni.

12. Kolik židovských občanů přežilo?

13. Který z panelů výstavy na mě nejvíce zapůsobil a proč?

14. Co mi výstava přinesla? Popiš pocity, které v tobě výstava vyvolala.